

УДК 81'22.003

ПРОБЛЕМИ ТРАНСЛІТЕРУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВЛАСНИХ НАЗВ СТУДЕНТАМИ НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

Костик Є.В.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

У статті проаналізовано проблеми транслітерування українських власних назв студентами немовних факультетів. Поняття «транслітерація» детерміновано як передавання тексту, написаного певною абеткою, літерами іншої абетки. Визначено типи транслітерації: строга, послаблена, розширена. З'ясовано, що однією із важливих транслітераційних вимог є однозначність, що забезпечує стабільність конверсії знаків, простоту, зворотність перетворення. Вказано два принципи передачі власних назв у транслітеруванні. Розкрито проблеми у транслітерації власних українських назв та вказано на труднощі їхнього перекладу студентами немовних факультетів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: транслітерація, власні назви, типи транслітерації, вимоги до транслітерації, принципи передачі власних назв у транслітеруванні, студенти немовних факультетів.

Постановка проблеми. Проблема транслітерування українських власних назв студентами немовних факультетів виникла у зв'язку з новими вимогами до нової (чинної) транслітерації. Різні підходи до транслітерування власних назв зумовили плутанину у відтворенні їх латиницею. Адже, при їх перенесенні з мови в мову бажано дотримуватися точності в збереженні власного імені, або у відтворенні звучання. Зумовлене це тим, що жоден з існуючих алфавітів не забезпечує повної відповідності між написанням і вимовою. Тому їх транслітерування можна здійснювати або за читанням букв, або за їх вимовою, прийнятою у мові-оригіналі.

Актуальністю нашого дослідження й постає вирішення проблеми транслітерування власних назв студентами немовних факультетів за єдиною транслітераційною системою перекладу, застосовуючи при цьому українсько-англійську транслітерацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений нами аналіз сучасної наукової і методичної літератури свідчить, що питаннями транслітерації української латиниці займалися такі мовознавці як О. Бешкарева, М. Ваку-

ленко, А. Гудманян, І. Ментинська, Р. Микульчик, Б. Рицар, Р. Рожанківський [1-5] та інші. Проте, проблема транслітерування власних назв та деякі їхні аспекти англійського перекладу все ще залишаються відкритими питаннями, зокрема, що стосується формування у студентів навичок транслітерування власних українських назв та уникнення труднощів їхнього перекладу за сучасною транслітераційною системою.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у вирішенні зазначеної проблеми та формуванні навичок транслітерування власних українських назв за сучасною єдиною транслітераційною системою у студентів немовних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наприкінці XIX ст., створюючи пруські наукові бібліотеки, виникла потреба у транслітеруванні слів латинською із кириличної, арабської, індійської та інших систем письма. Існували певні рекомендації транслітерування для потреб таких бібліотек, які в подальшому стали основою для перекладу нелатинських систем письма на латиницю.

Застосовували таку транслітерацію переважно для складання бібліографічних покажчиків і організації каталогів. Проте, сьогодні

транслітерування стало більш ширшим у своєму використанні (оформлення закордонних паспортів, дипломів європейського зразка, складання резюме іноземною мовою, переклад українських власних назв латиницею у листуванні і т.д.).

Поняття «транслітерація» походить від латинського слова: «*trans*» – *через* і «*littera*» – *буква*. Детермінуючи цей термін можна визначити його як «спосіб передачі іншомовних слів у мові, що запозичує, на підставі графічного складу донорської мови орієнтовно на графічну систему реципієнтної мови» [6, с. 747]. Тобто транслітерацію можна охарактеризувати як явище, спосіб транслітерування, або як сукупність заходів і засобів для транслітерування. В свою чергу поняття «транслітерування» визначають як передавання тексту, написаного певною абеткою, літерами іншої абетки.

Транслітерація ґрунтується на абетці мови, що запозичує, та припускає умовну тотожність літер у двох мовах. Розрізняють декілька її типів:

- строга (передбачає послідовну заміну одного знака лише одним знаком іншого письма);
- послаблена (передбачає заміну лише деяких знаків);
- розширена (характеризується представленням відповідних сполук знаків особливим способом у іншій системі письма).

Транслітерація повинна базуватися на таких наукових принципах як системність, точність, взаємна однозначність, зворотливість, безпосередність, традиційність, нормативність, кодовість [5].

Тому, однією із важливих транслітераційних вимог повинна бути однозначність, що забезпечує стабільність конверсії знаків, простоту, зворотність перетворення. Інколи ці вимоги порушуються через естетичні норми і традиції. У чистому вигляді транслітерація застосовується для небагатьох мов і поступається альтернативному способу передачі іншомовних слів – транскрипції, що орієнтована на звуковий склад слова в донорській мові.

Рекомендації правил транслітерації розробляє Міжнародна організація стандартів (International Organization for Standardization, ISO). Тобто, транслітерація існує в загальному розумінні як передача графічного вигляду слова будь-якої мови засобами міжнародної графічної системи відповідності.

Україною представлена власна транслітерація, що відповідає вимогам Міжнародної організації стандартів. Така «офіційна система українсько-англійської транслітерації, що застосовується при відтворенні українських власних назв засобами англійської мови у законодавчих та офіційних актах, була ухвалена рішенням Української комісії з питань правничої термінології від 19 квітня 1996 р. № 9 та постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 55 «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею» [4].

Проте, затверджуючи таку транслітерацію було зазначено ряд правил використання її у перекладі на англійську мову, а саме:

- використання затвердженої системи не є обов'язковим при перекладі іноземних імен на українську мову;

- транслітерація повинна здійснюватися безпосередньо з української на англійську мову, без використання будь-якої додаткової мови;

- затверджена норма є обов'язковою для перекладу імен з української на англійську в законодавчих і офіційних актах;

- для стислості, система дозволяє для імен як місто «Zaporizhzhia» називатися як «Zaporizhia», «L'viv» як «Lviv» і т.д.

Застосовують два принципи передачі власних назв:

- 1) по буквене відтворення;
- 2) записування звучання слова без уваги на його буквене оформлення у мові-оригіналі.

Тобто, звідси випливає, що зрозумілість передавання знаків латиницею не в повній мірі відтворює передачу значимості того, чи іншого слова для інших культур. Однак, це дасть змогу відтворювати будь-які власні назви латиницею, знакова система якої є більш зрозуміла для інших народів, аніж наша (українська).

Проблема написання власного імені чи прізвища, напевно, поставала часто і дуже гостро практично перед кожним, хто пов'язує своє життя з іноземними просторами. Зокрема, це стосується і студентської молоді, адже отримуючи диплом європейського зразка у них виникає безліч запитань і дорікань у перекладі імен і прізвищ.

Труднощі при перекладі виникають у студентів вищих навчальних закладів, так як у загальноосвітніх школах відтворення їхніх прізвищ базувалося на російсько-англійській транслітерації, а у дипломах європейського зразка відтворюється українсько-англійською. Тому, перед нами постало питання як ознайомити і навчити студентів правильно використовувати українсько-англійську транслітерацію у відповідності до існуючих правил та вказати на помилки, які найбільше зустрічаються у їх транслітеруванні.

У ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди» було розроблено курс «Сучасна англійська мова» (Є.В. Костик) [7], де в одному із пунктів плану запропоновано українсько-англійську транслітерацію (за Постановою Кабінету міністрів України від 27.01.2010) і різні види вправ для її закріплення.

Виконуючи вправи з даної тематики студенти припускалися безліч помилок у перекладі власних імен, прізвищ, сіл, міст тощо. Тому, вирішили згрупувати найбільш уживані помилки, які допускають студенти у перекладі власних українських назв.

По-перше, відтворення таких приголосних як «g» і «r». Студенти часто не можуть визначити як транслітерувати ці літери, адже раніше вони передавалися майже в усіх словах англійською літерою «g». Так як літера «r» позначає дзвінкий гортанний фрикативний приголосний, а «g» – задньоязиковий проривний приголосний, то за офіційною системою українсько-англійського транслітерування окремо транслітеруємо «r» – «h» і «g» – «g» (*Гуц* – *Huts*; *Горшеньов* – *Horsheniöv*; *Гудзинова* – *Gudzynova*; *Гонтарева* – *Gontarieva*).

По-друге, передавання таких голосних літер як «u», «i», «y». Помилка у їх транслітеруванні виникає найчастіше. Адже раніше англійським відповідником була лише літера «y», яка зустрі-

чається у російсько-англійській транслітерації. Проте, сьогодні маємо інший відповідник для кожної літери окремо «и» – «у», «і» – «i» (*Київ – Kyiv; Литвин – Lytvyn; Іванків – Ivankiv; Інна – Inna*). Щодо фонем «й», то на початку слова пишемо «у», в інших позиціях «i» (*Йонг – Yonh; Йосипчук – Yosypchuk; Висоцький – Vysotskyi; Сікорський – Sikorskyi*).

По-третє, транслітерування таких голо- сних як «я», «ю», «є», «і». Дуже часто студенти помиляються у транслітеруванні таких слів, адже вони передаються не лише двома звуками в українській мові, а й двома латинськими літе- рами, перша з яких пом'якшує наступну. Най- частіше студенти відтворювали слова з цими літерами таким чином: *Яночок – Janochok, Iapochok; Юра – Jura, Iura; Євген – Jevhen, Ievhen* і т.д. І тут необхідно запам'ятати, що на початку слова передаємо їх як *Ya (я), Yu (ю), Ye (є), Yi (і)*, а в інших позиціях *ia (я), iu (ю), ie (є)*, літера «i» відтворюється як «i» (*Яковенко – Yakovenko; Юрій – Yurii; Євген – Yevhen; Їжа- кевич – Yizhakevych; Аня – Ania; Пюра – Piura; Гаєвич – Haievych; Кадівка – Kadyivka*).

По-четверте, відтворення таких приголо- сних як «х», «ц», «ч», «ш», які позначають двома звуками в українській мові. Для студентів труд- ність виникала у їх відтворенні латинцею, а саме «х» позначали як «h» (*Харків – Harkiv*), «ц» як – «c» (*Циблі – Cybli*), «ч» як «tch» (*Чайковський – Tchaikovskiy*). При транслітеруванні вони пере- даються такими буквосполученнями «х» – «kh», «ц» – «ts», «ч» – «ch», «ш» – «sh» незалежно від позиції у слові (*Харків – Kharkiv; Химик – Khytych; Циблі – Tsybli; Царук – Tsaruk; Чай- ковський – Chaikovskiy; Чернов – Chernov; Шух- кін – Shushkin; Шабінський – Shabinskyy*).

По-п'яте, транслітерування приголосного «щ». У роботах студентів спостерігалися деякі зміни у перекладі, а саме відтворення «щ» трьома буквами «sch», замість чотирьох «shch» (*Щукін – Schukin*). Адже «щ» латинцею передається як два звуки [ш] і [ч], тому необхідно писати як «shch» (*Щукін – Shchukin; Кушов – Kushchov*).

По-шосте, власні українські назви, які закін- чуються на «-ський» та «-цький». Помилки, які допускають студенти у їх відтворенні поля- гають у тому, що в англійській мові м'який знак латинцею не відтворюються. І тому, за новою постановою транслітеруємо як *-skyy* або *-tskyi* (*Шептицький – Sheptytskyi; Іваницький – Ivanytskyi; Полянський – Polianskyi; Сухомлин- ський – Sukhomlynskyi*).

По-сьоме, проблема відтворення буквоспо- лучення «ьо». За Постановою Кабінету міністрів України (від 27.01.2010) м'який знак латинцею не відтворюється, а тому щоб наблизити до реальної вимови (звучання) слово з цим буквос- полученням, вважаємо за потрібне відтворювати його як «io». У зв'язку з цим і виникають труд- нощі у перекладі власних назв (*Альона – Aliona; Васильович – Vasylivych*).

По-восьме, буквосполучення «зг». Відтворення цього буквосполучення латинцею відбувається за допомогою трьох літер «zgh», на відміну від «zh» – відповідника української літери «ж», адже саме таку помилку допускають студенти у транслітеруванні (*Згорани – Zghorany; Розгон – Rozghon; Згурівка – Zghurivka*).

По-дев'яте, апостроф і м'який знак (як ми вже згадували вище) не відтворюється латини- цею. Хоча більшість студентів, транслітерують слово з «ь» як «'» (*Львів – L'viv; Львівін – L'ovin*), а апостроф перед «я», «ю», «є» як «'а», «'у», «'е» (*Кам'янка – Kam'anika; Корон'є – Koron'e*). За новою українською транслітерацією потрібно апостроф перед «я», «ю», «є» писати як буквоспо- лучення «ia», «iu», «ie» (*Львів – Lviv; Мар'яна – Mariana; Пилип'юк – Pylypiuk; Лук'янченко – Lukianchenko; Корон'є – Kororie*).

Більшість помилок у транслітеруванні влас- них українських назв ми намагалися показати у своєму дослідженні і вказали на єдиний стандарт перекладу за яким необхідно відтворювати те, чи інше слово латинцею.

Висновки з даного дослідження і перспек- тиви. Отже, проблема відтворення українських власних назв залишається надалі актуальною, адже, сучасний фахівець в ідеалі не лише пови- нен бути професіоналом в обраному полі діяль- ності, але й мати ґрунтовну гуманітарну під- готовку, зокрема знання з англійської мови допомагають зробити цей процес плідним, сво- ечасним, сформувавши конкурентоспроможного фахівця на світовому ринку праці. У зв'язку з цим, завдання викладача з англійської мови повинно базуватися на знанні сучасних вимог до вивчення мови, а особливо, щодо зазначеної про- блеми, вчити студентів транслітерувати не лише свої імена, а й інші українські власні назви за сучасною транслітераційною системою.

Доцільним напрямком подальших розвідок є визначення єдиної української транслітерацій- ної системи для наукових текстів (транслітеру- вання англійською назв статей, літератури до статей тощо).

Список літератури:

1. Бешкарева О. О. Проблема перекладу власних назв / О. О. Бешкарева // Матеріали Всеукраїнської конфе- ренції «Нові тенденції розвитку української мови: аспекти перекладу». – Львів, 2003. – С. 44-48.
2. Гудманян А. Г. Відтворення власних назв у перекладі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / Артур Грантович Гудманян. – К., 2000. – 40 с.
3. Ментинська І. Транслітерація власних назв як лінгвістичний ідентифікатор / І. Ментинська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2010. – № 676. – С. 45-48.
4. Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латинцею [Електронний ресурс] / Постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 року № 55 м. Київ. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Транслітерація>
5. Рицар Б. Транслітерування українських текстів з кирилиці в латиницю / Б. Рицар, Р. Рожанківський, Р. Микульчик // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2008. – № 620. – С. 55-61.

6. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с.
7. Сучасна англійська мова: [н.-метод. посіб. для студ. немовних факультетів вищ. навч. закл.] / за ред. Є. В. Костик. – Переяслав-Хмельницький «Видавництво К С В», 2015. – 120 с.

Костик Е.В.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

ПРОБЛЕМЫ ТРАНСЛИТЕРАЦИИ УКРАИНСКИХ СОБСТВЕННЫХ НАИМЕНОВАНИЙ СТУДЕНТАМИ НЕЯЗЫКОВЫХ ФАКУЛЬТЕТОВ

Аннотация

В статье проанализированы проблемы транслитерации украинских собственных названий студентами неязыковых факультетов. Понятие «транслитерация» детерминировано как передача текста, написанного определенным алфавитом, буквами другого алфавита. Определены типы транслитерации: строгая, ослаблена, расширена. Установлено, что одной из важных транслитерационных требований является однозначность, что обеспечивает стабильность конверсии знаков, простоту, возвратность преобразования. Указано два принципа передачи собственных наименований в транслитерации. Раскрыты проблемы в транслитерации собственных украинских наименований и указано на трудности их перевода студентами неязыковых факультетов высших учебных заведений.

Ключевые слова: транслитерация, собственные названия, типы транслитерации, требования к транслитерации, принципы передачи собственных наименований в транслитерации, студенты неязыковых факультетов.

Kostyk Ye.V.

Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University

TRANSLITERATION PROBLEMS OF THE UKRAINIAN PROPER NAMES BY STUDENTS OF NON-LINGUISTIC DEPARTMENTS

Summary

The transliteration problems of the Ukrainian proper names by students of non-linguistic departments are analysed in the article. The term «transliteration» is determined as the transmission of text, written some alphabet, letters of another alphabet. Such types of transliteration as strict, weakened, widened are defined. It was cleared up that unambiguity is one of the important requirements to transliteration, that providing stability conversion symbols, simplicity, reflexive transformation. Two principles of transliteration proper names are denoted. The problems in transliteration of the Ukrainian proper names are considered and the difficulties in their translation by students of non-linguistic departments of higher educational institutions are showed.

Keywords: transliteration, proper names, transliteration types, requirements to transliteration, transliteration principles of proper names, students of non-linguistic departments.